

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Viktor Gazda

**Gnozeologická východiska dokazování
před soudem**

Autoreferát disertační práce

V Praze dne 29. září 2024

Úvod

Předložená práce se zabývá specifickou oblastí právní epistemologie, totiž soudním dokazováním. V nejobecnější rovině se snaží vystihnout gnozeologický základ důkazního práva. Vycházím z názoru, že odlišujeme-li v obecné teorii práva či právní filozofii zdárně metodologické přístupy k právu jako takovému, měli bychom být schopni objasnit také myšlenkové paradigma jeho jednotlivých odvětví. Zde tedy práva důkazního.

Práce se nezaměřuje na proces provádění důkazu z pohledu soudce, ale na externí teoretickou analýzu pojmu důkazního práva v širších právně-filozofických souvislostech.

V obecné rovině se táži, jaké jsou stěžejní právně-filozofické, gnozeologické aspekty (tj. aspekty z pohledu teorie poznání) soudního dokazování a jaké je myšlenkové *nastavení* důkazního práva.

Cíle

Prvním cílem je srovnat ústřední teorie důkazního práva – racionalistickou tradici dokazování a tzv. nová učení o důkazu. Na základě tohoto srovnání bych chtěl určit, zda některá z nich v dnešní doktríně a praxi dominuje nebo musíme hledat koncepci novou.

Za druhé chci nalézt obecné epistemické kritérium řešení skutkové otázky. Proto musím poměřit především pravdu, pravděpodobnost a případně další nabízející se veličiny a zjistit, zda některá z nich může být měřítkem správnosti skutkových zjištění.

Za třetí je mým úkolem poměřit odpověď na druhou otázku s dvěma velkými okruhy důkazních teorií uvedenými u první otázky. Nemůžeme si totiž být jisti, že racionalistická tradice nebo nová učení jednoznačně dostatečně vymezují také kritérium správnosti hodnocení důkazů a jeho povahu. Obě paradigmata jsou značně široká, abstraktní a snaží se vystihnout důkazní právo komplexně. Já se zaměřuji na obě koncepce právě se zřetelem k následnému hledání měřítka správnosti zjišťování skutkového stavu.

Obsah

Disertační práce je rozdělena do sedmi kapitol včetně závěru. Po úvodu do výzkumných otázek a do právní gnozeologie v 1. kapitole nastiňuji ve 2. kapitole zmíněné základní myšlenkové systémy důkazního práva (racionalistickou tradici a nová učení). V této kapitole také elementárně nastiňuji pojem dokazování z několika nejběžnějších perspektiv a rozvíjím vytčené výzkumné otázky.

Ve 3. kapitole rekapituluji stěžejní gnozeologické směry, jejichž východiska mohou být uplatněna v dalších zkoumáních. Vybrané přístupy z dějin poznání slouží k zasazení tématu do historického kontextu a pro explikaci několika klíčových pojmů, které mají filozofický původ, avšak operují s nimi také právní teorie dokazování.

Velmi závažnou je v nastoleném tématu problematika pravdy, proto v práci také objasňuji její místo, a až posléze nastiňuji samotný pojem pravdy. Pojednávám o řadě autorů, podle nichž je nalezení pravdy primárním úkolem dokazování, či dokonce celého soudního procesu. Zmíněni budou i ti, kteří tento názor nesdílejí. Ať tak, či onak, je třeba se s touto otázkou alespoň základně vyrovnat a kategorii pravdy ukotvit. Kapitoly 2–4 míří k vytvoření pojmového instrumentária pro rozpracování obsahu a úlohy kategorií pravdy a pravděpodobnosti v procesním dokazování v druhé polovině práce.

V 5. kapitole rozvíjím svůj pohled na správnost v užším smyslu a uvažuji nad tím, zda by mohla figurovat jako samostatné kritérium řešení skutkové otázky. Proto jsou v této kapitole také osvětlena specifika fenoménů pravdy a pravděpodobnosti v relaci ke správnosti jako takové. Pátá kapitola obsahuje také pojednání o důkazním standardu, o němž mám za to, že ovlivňuje hodnocení důkazů v každé nabízející se filozofické perspektivě.

Šestá kapitola je zaměřena na syntetizaci poznatků k zodpovězení třetí shora uvedené výzkumné otázky. Na základě vytvořeného kategoriálního rámce zasazují pravdu, pravděpodobnost a správnost do kontextu racionalistické tradice důkazního práva a nových učení o důkazu. Současně navazuji na téma důkazního standardu a začleňuji teorie pravděpodobnosti do samostatné, úzce specifikované koncepce správnosti pro důkazní právo.

Stručně řečeno jsou nejdůležitější analyzovaná kategoriální východiska tato:

- a. Racionalistická tradice důkazního práva
- b. Nová učení o důkazu

- c. Racionalita jako základní kámen důkazního diskurzu
- d. Důkazní předporozumění a hermeneutický kruh
- e. Vztah pravdy a pravděpodobnosti
- f. Důkazní standard
- g. Správnost jako kritérium skutkové otázky

Výsledky disertační práce

Dospěl jsem k závěru, že racionalistická tradice důkazního práva je vzhledem k povaze soudního dokazování stále vhodnějším a prosazovanějším přístupem k důkaznímu právu. Tato tradice akcentuje takové nastavení dokazování, které nejvíce realizuje epistemickou racionalitu výběru, provádění, ale i hodnocení důkazů. Naopak nová učení o důkazu se sice snaží o částečnou kvantifikaci pravděpodobnosti toho, že nastaly tvrzené skutkové okolnosti, nicméně jsem zjistil, že v klíčových aspektech se jedná spíše o odhad pravděpodobnosti, nikoli o pravděpodobnost v empirickém (přírodovědném) smyslu.

Kvantifikace bayesiánské pravděpodobnosti je v moderních přístupech častěji interpretací statistiky a nemá skutečný matematický základ. Proto mohou moderní přístupy sloužit nejvýše jako parciální vodítko při vzájemném vážení důkazů, nikoli jako stěžejní nástroj vzniku přesvědčení soudu o skutkovém stavu. Tento vědecký přístup k dokazování má však svou světlou stránku. Postupně jsem zjistil, že ačkoli nemůže být číselné vyjádření pravděpodobnosti bráno jako exaktní v pravém slova smyslu, zračí se v něm snaha o racionalizaci induktivních skutkových závěrů. Skutkové inference soudu jsou totiž ze své povahy subjektivní, a proto je přínosné, že se nové proudy důkazní teorie snaží, ač specifickým způsobem, racionalizovat nejistotu při hodnocení důkazů.

Racionalistická tradice však také není prosta nedostatků. Zásadní závěr, k němuž jsem dospěl, je, že gnozeologické teorie pravdy nejsou v teorii soudního dokazování uplatnitelné ve své originální filozofické podobě. Buď nejsou k dokazování definičně přílehlavé (např. se oproti soudu orientují na jiné prvky mající pravdivostní potenciál), anebo neodpovídají praktickým potřebám procesního dokazování. Je tomu tak zejména proto, že teorie pravdy uvažují způsobem *všechno, nebo nic*, a neumožňují tak metodologicky korektní skloubení s teoriemi pravděpodobnosti.

Problém je, že racionalistická tradice staví na korespondenční teorii pravdy jako kritériu správnosti řešení skutkové otázky. Současně však tato tradice nekoncepčně požaduje, aby rozhodné skutkové okolnosti byly prokázány s vysokou mírou pravděpodobnosti.

Jelikož jsem usoudil, že teorie pravdy neospravedlňují kategorii pravdy jako kritérium skutkových zjištění, obrátil jsem svou pozornost ke správnosti a pravděpodobnosti. Zjistil jsem v návaznosti na Roberta Alexyho, že sama správnost v užším slova smyslu může být kritériem řešení skutkové otázky. V páté kapitole jsem objasnil, že správnost je nejširším kritériem úspěšné aplikace práva. Má právní, epistemické i běžné (neodborné) aspekty.

Z gnozeologického hlediska by úzce pojatá správnost měla být naplněna vhodnou teorií pravděpodobnosti, jelikož jsem dospěl k závěru, že na rozdíl od teorií pravdy neodporují teorie pravdivosti povaze soudního dokazování ani nejsou pojmově vyloučeny.

Shledal jsem, že gnozeologický aspekt správnosti by měl být pro účely teorie dokazování naplněn silnou variantou racionalistické teorie pravděpodobnosti, nikoli však nutně v její ambiciózní podobě. Při analýze teorií pravděpodobnosti se jako stěžejní ukázalo, že racionalistická pravděpodobnost na rozdíl od teorie subjektivistické vyžaduje přesvědčení na základě důkazů. Pro soudní dokazování však není nutné požadovat racionalistickou pravděpodobnost v jejím nejsilnějším pojetí, které vyžaduje absenci jakýchkoli důvodů hovořících proti jinak převažujícímu důkaznímu přesvědčení.

Konkrétní odraz nachází pravděpodobnost v důkazním standardu, který označuje nutnou míru přesvědčení soudu o úspěšném podání důkazu. Dospěl jsem k závěru, že obecné právní pravidlo, ač v zákoně výslovně nestanovené, upravující důkazní standard, je vhodné pouze pro rozhodující důkaz u meritorního rozhodnutí. V ostatních situacích bude většinou vhodné požadovanou míru přesvědčení variovat podle míry závažnosti skutkové okolnosti pro rozhodnutí s ohledem na (ne)připuštění ostatních důkazů. Reálně tudíž musí existovat také pravidlo o výjimkách z obecného pravidla o důkazním standardu. Takové pravidlo může buď specifikovat důvody pro zvýšení či snížení požadované míry přesvědčení, anebo demonstrativně vypočíst výjimky z obecného pravidla (nebo obojí).

Podstatným závěrem je, že správnost je nejvyšší míra jistoty dosažená na základě silné větve racionalistické pravděpodobnosti v nikoli ambiciózním pojetí,

kteřá za příslušného odůvodnění v individuálním případě naplňuje *ad hoc* přiměřeně přizpůsobené, avšak obecně pružné pravidlo důkazního standardu. V této koncepci správnosti nemá kvalitativní úlohu pravdivost ve smyslu filozofických teorií pravdy.

Charakteristika původního řešení a použitých zdrojů

V práci jsem čerpal z desítek zdrojů, převáženě anglo-jazyčných a českých a dále z několika zdrojů v němčině, španělštině, polštině a slovenštině. Literatura pokrývala v dostatečné míře spektrum od klasické gnozeologie, přes právní filozofii a teorii (jako těžiště pramenů) až (okrajově) po právní dogmatiku.

Stěžejní závěry uvedené v předchozí rubrice jsou původní, podpořené zevrubnou analýzou.

Stručné shrnutí disertační práce v anglickém jazyce

This thesis focuses on two main problems. The first is a comparison of the most influential recent paradigms of evidence law: the rationalist tradition of evidence law and the so-called new evidence scholarship. The second is searching for the criterion of answering the question of fact in the judicial application of law in the triangle of truth — probability — correctness (in the narrow sense of the word). The aim is to determine the current leading intellectual foundation of evidence law, and which standard should be applied to establish the correctness of the fact-finding (here I mean correctness in the broad sense).

The study is built on the developed common law theories of evidence that clarify the concept of evidence law from a broader legally philosophical perspective. To fill the theme into the Czech legal theory and the theory of procedural law is not missing. This work is not largely focused on the process of proof but more on the key categories, criteria, and thought systems that surround the evaluation of evidence. Hence, the text includes the fundamentals of the judicial approach to acquiring knowledge — the formation of the judge's belief, the realistic scheme of the application of the law, and the theories of truth and probability. What is more, the standard of proof is not left behind and its traditional general rule, described in the civil law countries, is slightly revised from a more general perspective.

After the analysis of the ground stones of evidence law theory, it is shown that the dominant criterion for the question of fact should be correctness in the narrow sense. That correctness has an epistemic, legal, and common levels, so it is cleansed from non-epistemic aspects in the 5th and 6th chapters. After doing so, the narrow concept of correctness is related to the most relevant projects of probability by philosophers, logicians, and legal theorists.

The developed theory of correctness is epistemologically fulfilled especially by a strong type of rationalist theory of probability. That is why the last chapter examines the possible links of the theories of probability to the above-mentioned two great paradigms of evidence law theory.